

UDK: 372.8

Shakarjon QO'CHQAROVA,
Urganch davlat universiteti tayanch doktoranti

PhD, dotsent M.Boltayeva taqrizi asosida

APPLICATION OF SPEAKING COMPETENCE DEVELOPMENT PROCESS IN PRIMARY CLASS STUDENTS TO PRACTICAL ACTIVITY

Annotation

This article analyzes the activity of the practical significance of the process of developing speech competence of primary school students. The main requirements of speech competence, including not only grammatical knowledge, but also the ability of students to use language skills effectively, are considered. Also, the speech competences that a primary school student should acquire and the practical importance of their formation are given.

Key words: elementary school, student, speech competence, analysis, grammar, language skills, educational process.

ПРИМЕНЕНИЕ ПРОЦЕССА РАЗВИТИЯ РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ПРАКТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В данной статье анализируется деятельностная практическая значимость процесса развития речевой компетентности учащихся начальных классов. Рассмотрены основные требования речевой компетентности, включающие не только грамматические знания, но и способность учащихся эффективно использовать языковые навыки. Также приведены речевые компетенции, которыми должен овладеть учащийся начальных классов, и практическая значимость их формирования.

Ключевые слова: начальная школа, ученик, речевая компетентность, анализ, грамматика, языковые навыки, учебный процесс.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA NUTQIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH JARAYONINING AMALIY FOLIYATGA TATBIQI

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq kompetensiyasini rivojlantirish jarayonining amaliy ahamiyati faoliyati tahlil qilinadi. Nutq kompetensiyasining asosiy talablari, jumladan, nafaqat grammatik bilim, balki o'quvchilarda til ko'nikmalaridan samarali foydalanish qobiliyati ko'rib chiqiladi. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchisi egallashi kerak bo'lgan nutqiy kompetensiyalar va ularni shakllantirishning amaliy ahamiyati berilgan

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf, o'quvchi, nutq kompetensiyasi, tahlil, grammatik, til ko'nikmalari, o'quv jarayoni.

Kirish. Zamonaviy ta'lim o'z oldiga ta'lim jarayonida o'quvchi shaxsining har tomonlama shakllanishini ta'minlash, shuningdek, yuqori darajadagi nutqiy kompetensiyalarni shakllantirish vazifasini qo'yadi. O'quv jarayonida o'quvchining nutqiy kompetensiyaga ega ekanligi asosiy o'rin tutadi va o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanadi. Ushbu maqola boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish jarayonini o'quv faoliyatiga amaliy tatbiq qilish jarayoni tahliliga bag'ishlangan. Ta'limda o'quvchining nutq kompetensiyasini rivojlantirishda zamonaviy ta'lim talablarini hisobga olish kerak. Bu talablar nafaqat malakali va chiroyli gapira olish, balki turli kommunikativ vaziyatlarda, jumladan, raqamli va media muhitda nutq ko'nikmalaridan samarali foydalana olish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. Interfaol ta'lim dasturlari, onlayn resurslar va raqamli vositalardan foydalanish tilni yanada samarali o'zlashtirishga yordam beradi va o'quvchilar qiziqishini faollashtiradi. Har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'limga tabaqalashtirilgan yondashuvni qo'llash muhimdir. Bunga turli til darajalariga ega guruhlarni tashkil qilish va qo'shimcha yordamga muhtoj bo'lganlar uchun qo'shimcha darslardan foydalanish kiradi. Og'zaki kompetensiya bu faqat grammatika va lug'at bilan chegaralanib qolmaydi. Samarali muloqot ko'nikmalari; tinglash, o'z fikrini ifodalash, o'z nuqtai nazarini bahslash va guruhda ishlash ko'nikmalarini

shakllantirish muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarda tafakkur rivojlanishi uchun ko'proq adabiyotlar bilan tanishish zarur deb hisoblaymiz. Matn vositasida o'quvchilarda ijodiy tafakkur, obrazli fikrlash badiiy idrok qilish ko'nikmasining egallanganligi muayyan bosqichlarda amalga oshadi. Agarda matn ustida ishlash jarayoni aniq tizimli tashkil qilinsa, o'quvchida avvalo, ijodiy fikrlash, muhokama qilish, o'z fikrini ishonarli nutqiy bayon qilish ko'nikmasi shakllanadi. "Ijodiy tafakkur – murakkab bilish faoliyatidan biri bo'lib, tadrjijiy ravishda, o'zaro bog'langan izchil protsesslardan tashkil topadi"[1] o'quvchilarda nutqiy kompetensiyalarning sinflar kesimida tahlil qiladigan bo'lsak ma'lum izchillik to'g'ri tashkil qilinmaganligi guvohi bo'lamiz. Ya'ni nutqiy bayon 4-sinf o'quvchisi bilan yuqori sinf o'quvchilarida ma'lum darajada yuqori kompetentlik ko'rsatmaydi, chunki ularga qo'yilgan talab hamda izchillik bir xil.

Zamonaviy ta'lim o'qituvchi va metodistlar oldiga mas'uliyatli vazifani qo'yadi – boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq kompetensiyasini samarali rivojlantirishni ta'minlash. Ta'limning dastlabki bosqichlarida boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq kompetensiyasini rivojlantirish ularning ijtimoiy va shaxsiy o'sishi uchun asosdir. Samarali og'zaki muloqot nafaqat asosiy mahorat, balki turli sohalarda muvaffaqiyatga erishish kalitidir. Ushbu maqola boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqiy kompetensiyani rivojlantirish bilan bog'liq maqsad va

vazifalarni o'rganadi, ularning har tomonlama rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ta'limning jonli jarayonida har bir dars, faoliyat va o'zaro ta'sir orqali bitta asosiy zina qo'yiladigan nutqiy kompetensiyani rivojlantirish. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun fikrlarni ifoda etish, his-tuyg'ularni ifodalash va mazmunli suhbatlarda qatnashish qobiliyati sinf doirasidan tashqariga chiqadigan mahoratdir. Ushbu maqola eng yosh o'quvchilar orasida nutqiy kompetensiyani rivojlantirishga xos bo'lgan maqsad va vazifalarni o'rganishga kirishadi. Asosiysi, nutqiy kompetensiyani rivojlantirishdan maqsad o'quvchi shaxsini har tomonlama shakllantirishdir. Og'zaki so'z kuchli vosita bo'lib, boshlang'ich sinf o'quvchilariga samarali muloqot qilish qobiliyatini oshirish ularning ta'lim jarayoni uchun zamin yaratadi. Nutq kompetensiyasi o'quvchining akademik muvaffaqiyatga erishishining asosidir. Akademik sohadan tashqari, nutq kompetensiyasi ijtimoiy faollik uchun ko'prik hamdir. G'oyalar va his-tuyg'ularni ifodalay olish qobiliyati ijobiy munosabatlarni shakllantiradi, tengdoshlar bilan o'zaro hamkorlikni rag'batlantiradi va maktab jamoasiga tegishlilik tuyg'usini rivojlantiradi. Nutq qobiliyatlarini rivojlantirish tanqidiy fikrlashni tarbiyalash bilan birga kechadi. G'oyalarni og'zaki ifoda etish o'quvchilarni o'z fikrlarini izchil tartibga solishga, ma'lumotlarni tahlil qilishga va mantiqiy dalillarni keltira olishga o'rgatadi – ta'lim olish uchun zaruriy ko'nikmalar. O'quvchilar o'z fikrlarini ifoda etish imkoniyatini his qilsalar, ular dars jarayonida faol qatnashadilar, o'z fikrlari bilan o'rtoqlashadilar va ishtiroq bilan darsdan tashqari ishlarga qatnashadilar. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq kompetensiyasini rivojlantirish jarayonining amaliy jarayoni tahlili erta yoshda ta'lim va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish sohasida qo'llaniladigan asosiy tendentsiyalar, usullar va yondashuvlarni aniqlash imkonini beradi. Har bir o'quvchining individual ehtiyojlari va xususiyatlarini hisobga oladigan yondashuvlar nutq qobiliyatini samarali rivojlantirish imkonini beradi. Ya'ni o'qituvchi ta'lim jarayonini albatta belgilangan, rejalashtirilgan yondoshuv asosida tashkil qilishni talab qiladi. Ushbu yondoshuvda o'z-o'zidan farqlanadigan topshiriqlarni, kichik guruhlarda ishlashni va maxsus rejalashtirilgan o'quv materiallaridan foydalanishni o'z ichiga oladi. Zamonaviy metodlar ta'lim va real hayot o'rtasidagi aloqalarni o'rnatishga intiladi.

Mavzu: Vatan madhi dillarda (ilmiy-ommabop matn)

Matn mazmun-xususiyatiga ko'ra: Vatan haqida.

Dars maqsadi:

Ta'limiy: o'quvchilarning to'g'ri, ifodali, ravon o'qish hamda fanga oid va nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish.

Tarbiyaviy: o'quvchilarda Vatanga mehr, faxr tuyg'usini rivojlantirish, Vatanimizning buyuk o'tmishi, ajdodlarimizning Vatan va xalq uchun fidoyiliklari haqidagi tasavvurlarini kengaytirish.

Rivojlantiruvchi: o'quvchilarning matnni tushunish, idrok etish hamda so'z boyligini oshirish, matn tuzish malakasini rivojlantirish va vatan haqidagi dunyoqarashini kengaytirish.

O'quvchilar egallashi kerak bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar!

Vatanparvar shaxs qanday bo'lishi?, Vatan himoyachisi qalbida qanday tuyg'ular bo'lishi kerakligi, tug'ilib o'sgan yurti asrab-avaylash muhimligini bilish.

Insonlarda Vatanga muhabbat tushunchasi nima ekanligi, O'zbekiston deb atalgan yurtimizni har qanday sharoitda asrab avaylash, "Mustaqil yurt" tushunchasini o'quvchilar ongiga singdirish.

2 - yo'nalish: tarqatma materiallar asosida (bunda o'qituvchi tomonidan o'rganilgan mavzu yuzasidan so'z ma'nolarini izohlash hamda matn tuzish bilan bog'liq topshiriqlar beriladi).

O'zbek xalqining o'tmishi, yurtimizdagi muqaddas joylar, Xiva, Buxoro, Samarqand shaharlari to'g'risidagi ommabop ma'lumotlarni bilish.

Dars jihozi. O'qish savodxonligi 3-sinf darsligi (1-qism), O'zbekistonni madh etuvchi rasmlar, davlat ramzlari, Vatanparvarlikni aks ettiruvchi videoroliklar, mutafakkirlarning rasmlari, elektron doska, multimediali dasturlarni namoyish qilishga mo'ljallangan vositalar.

Dasr metodi. An'anaviy metodlar (savol-javob, suhbat, hikoya, tushuntirish, ko'rgazmalilik, kuzatish); interfaol metodlar: BBB, Klaster, Aqliy hujum, Sinektika.

Dars turi: yangi bilim berish.

Dars shakli: noan'anaviy.

Dars rejasi:

I. Tashkiliy qism.

II. Uyg'a vazifani so'rash.

III. O'tgan mavzuni mustahkamlash.

IV. Yangi mavzuga tayyorgarlik.

V. Yangi mavzu bayoni.

VI. Yangi mavzu mustahkamlash.

VII. Uyg'a vazifa berish.

VIII. O'quvchilarni baholash.

Darsning borishi

I. Tashkiliy qism. Ushbu bosqichda o'qituvchi o'quvchilarni darsga tayyorlash maqsadida quyidagi yumushlarni amalga oshirishi lozim.

a) navbatchi axboroti tinglanadi

b) yil, oy, sanani so'raydi;

d) fasl va ob-havo haqida suhbatlashadi;

e) fasldagi bayramlar, tarixiy sanalar haqida ma'lumot beradi;

II. Uyg'a vazifani so'rash. Bu bosqichda ilgari o'rganilgan mavzular yuzasidan savol va topshiriqlar beriladi.

Bunda sinf o'quvchilarning ko'pchilik qismini savol-javobga jalb qilish maqsadida uchta yo'nalishda jarayonni tashkil erish maqsadga muvofiq:

1 - yo'nalish: o'quvchilarga yakka savollar berish.

Bunda o'rganilgan mavzu yuzasidan bir nechta savollar beriladi (savollarning murakkablik darajasi o'rtacha bo'lishi lozim).

2 - yo'nalish: tarqatma materiallar asosida (bunda o'qituvchi tomonidan o'rganilgan mavzu yuzasidan so'z ma'nolarini izohlash hamda matn tuzish bilan bog'liq topshiriqlar beriladi).

3 - yo'nalish: sinf xattasida har qatorda 1 nafardan o'quvchiga o'rganilgan mavzu yuzasidan topshiriq beriladi.

III. O'tgan mavzuni mustahkamlash. Bu bosqichda ilgari o'rganilgan mavzular yuzasidan savol va topshiriqlar beriladi.

Bunda sinf o'quvchilarning ko'pchilik qismini savol-javobga jalb qilish maqsadida uchta yo'nalishda jarayonni tashkil erish maqsadga muvofiq:

1 - yo'nalish: o'quvchilarga yakka savollar berish.

Bunda o'rganilgan mavzu yuzasidan bir nechta savollar beriladi (savollarning murakkablik darajasi o'rtacha bo'lishi lozim).

1. Vatan deganda nimani tushunasiz?

2. Vatanparvarlik degandachi?

3. Davlat ramzlariga nimalar kiradi?

4. Milliy boylıklar deganda nimani tushunasiz?

5. Vatanni asrash va himoyalashga qanday hissa qo'shish mumkin?

6. "Vatan ostonadan boshlanadi" fikrini qanday izohlaysiz? va hk.

Vatan va vatanparvarlik so'zlarini izohlang

“Bizning Vatanimiz” mavzusida matn yarating

Vatanimizning tarixiy shaharlarini aytib bering

Vatanimizning milliy boyliklari haqida ma'lumot bering

Davlatimiz ramzlari haqida she'r aytib bering

“Ona yurtning oltin beshiging” maqolini izohlab bering

3 - yo'nalish: sinf xattasida har qatorda 1 nafardan o'quvchiga o'rganilgan mavzu yuzasidan topshiriq beriladi.

1-qator:

“E'tiqod” so'zi ishtirok etgan gap tuzing

2-qator:

“Mahalla” so'zini fonetik tahlil qiling

3-qator:

“Iftixor” so'zining lug'aviy ma'nosini izohlang

IV. Yangi mavzuga tayyorgarlik. Bunda o'qituvchi “Vatan” haqida kichik suhbat tashkil etadi hamda vatanni aks ettiruvchi videorolik, vatanparvarlik aks ettilgan qo'shiqlardan eshittirishi ham mumkin. Mazkur bosqichda “Aqliy hujum” metodi samarali hisoblanadi. Ushbu metodni qo'llashda savollardan foydalaniladi.

V. Yangi mavzu bayoni. Ushbu bosqichda o'qituvchi o'quvchilarni matn bilan tanishtiradi.

Dastlab o'qituvchi mavzu nomini tushuntirishdan ishni boshlashi lozim. Bunda o'quvchilar bilan hamkorlikda mavzu nomlanishi tahlili qilinishi zarur. Mavzu “Vatan madhi dillarda”.

O'qituvchi “Vatan, “madh”, “dil” so'zlarining lug'aviy ma'nosini savol- javob asosida izohlaydi. Savol – javob jarayonida o'quvchilarni faollashtirish maqsadida hayotiy dalillardan foydalanilsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

Vatan madhi dillarda

Vatan! Bu so'z bizning qalbimizga ona allasidan uning qaynoq muhabbatidan singadi. Agar ma'lum bir uning qaynoq muhabbatidan singadi. Agar ma'lum bir muddat o'z uyimizdan sal olisroqda yashab qolsak, ko'nglimiz g'ash bo'laveradi. Har qanday ko'ngilochar narsalar ham bizni quvontira olmaydi. Negaki, biz o'z go'shamizni qo'msay boshlaymiz. Bu Vatanni sevishning bir ko'rinishi emasmi?! Vatanga muhabbat, uni ardoqlash, ona Vatanga tegishli bo'lgan har bir narsani muqaddas bilish, o'zini shu Vatan kengliklariga daxldor deb his qilish haqiqiy insonlarga xos fazilatdir.

Aziz bolajonlar, mana, yana bir yoshga ulg'aydik. Orzu-o'ylarimiz, niyatlarimiz ham biz bilan qo'l ushlab bo'y cho'zmoqda. Ulg'ayganimiz sari qalbimizda, ongimizda yangi-yangi tuyg'ular uyg'ona boshlaydi. Vatanga muhabbat, ota-onaga hurmat, ajdodlarga nisbatan iftixor, mas'uliyat,

ishonch kabi tuyg'ularni kiritish mumkin. Bu tuyg'ularni kiritish mumkin. Bu tuyg'ularni kiritish mumkin. Bu tuyg'ularning asosi muhabbatdir. Bizni quchog'iga olgan, tinch va osoyishta yashayotgan, ilm olayotgan Vatanimizni sevmay bo'ladimi?! O'zbekiston deya atalmish, bog'larida jannat shivirlaydigan serquyosh o'lkamizda dunyoni qalam bilan tebratgan ne-ne shoirlar, o'z aqli bilan hozirgi kunda ham olam ahlini lol qoldirib kelayotgan olim-u fuzalolar yetishib chiqqan. Biz buyuk bobolarimiz bilan fahrlanamiz va ularga munosib avlod bo'lishga intilamiz.

Darsning keyingi bosqichi o'quvchilar matn bilan tanishtiriladi. Mazkur jarayonda o'qituvchi avval o'zi matnni qayta hikoyalab berishi, keyin o'quvchilarga o'qitishi samarali hisoblanadi.

Matn bilan tanishgandan so'ng darslikda berilgan savol va topshiriqlarni bajarish lozim.

Matn yuzasidan 3 ta savol berilgan har bir savolni “Muammoli o'qitish texnologiyasi”ga tayangan holda avval o'quvchilarning fikri eshilib, keyin o'qituvchi tomonidan to'ldirilsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

Darslikda berilgan topshiriqlardan tashqari o'qituvchi quyidagi integratsiyalangan qiziqarli savollardan ham foydalanishi mumkin:

1-qator. Vatanni aks ettiruvchi rasm chizing.

2-qator. Vatanimizning xaritasini chizing.

3-qator. “O'z o'yingni o'zing asra” fikrini rasm bilan ifodalab bering.

VI. Yangi mavzu mustahkamlash. Ushbu bosqichda o'qituvchi darsning boshqa jihozlari asosida o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga yo'naltirilgan topshiriqlardan foydalanishi lozim.

Mazkur bosqichda o'qituvchi darslikda berilgan 2 ta topshiriqdan foydalansa ham bo'ladi.

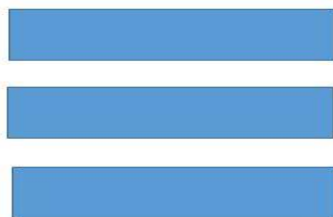
Iqtidorli sinf o'quvchilari uchun o'qituvchi quyidagi topshiriqlardan foydalanish tavsiya etiladi.

1-topshiriq.

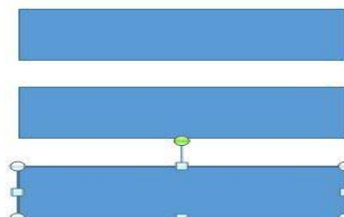
VATAN	ijobiy		
	salbiy		
VATANPARVARLIK	ijobiy		
	salbiy		
TUYG'U	ijobiy		
	salbiy		
ORZU-UMID	ijobiy		
	salbiy		

2-topshiriq.

MATNDAN "VATAN"NI AKS ETTIRISHGA ASOS
BO'LADIGAN TAYANCH TUSHUNCHALARNI AJRATIB
CHIQRING

"Tanqidiy fikrlashni o'rgatish"

Jamiyatdagi huquq va burchlaringizni bir-biridan qanday farqlaysiz? Sizningcha, bu boshqalar uchun ham zarur deb hisoblaysizmi?

VII. Uyg'a vazifa berish. Bu bosqichda o'qituvchi darslikning 9-betida berilgan "Vatan – mening tasavvurimda" mavzusida hikoya tuzish vazifasini beradi.

Xulosa. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq kompetensiyasini rivojlantirish jarayonining hozirgi holati bo'yicha tahliliy xulosa bir nechta muhim jihatlarni ajratib ko'rsatadi. Zamonaviy ta'lim dasturlari nutq qobiliyatlarini

rivojlantirish uchun texnologiyadan faol foydalanadi. Interfaol ilovalar, onlayn resurslar va dasturlar bolalarga o'yin orqali bilim olishga yordam beradi, bu esa o'rganishga qiziqish uyg'otadi va o'quv jarayonini faollashtiradi. "Maktabda o'qitish metodikasi o'zgarmasa, ta'lim sifati ham, mazmuni ham, muhit ham o'zgarmaydi"[3] Yuqorida ko'rsatib o'tilgan fikrlar asosida barcha darslarda ham o'quvchilarga ma'lumotlar bilan ishlash va qabul qilishni o'rgatish orqali ularni bilim olishga, shuningdek ijodiy tafakkur qilishga o'z fikrini erkin bayon qilishga o'rgatish mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Safarova R.G. Shaxsni shakllantirish omillari\ ta'lim taraqqiyoti J. 2001. – B.60-63.
2. Raximov B.X. Talaba yoshlarni ilmiy tadqiqot ishlariga yo'nalishning ijtimoiy pedagogic asoslari. Monografiya. T. Fan. 2007. B 11. -20B
3. Mirziyoyev Sh. Ta'lim-tarbiya tizimi: taraqqiyotining yangi bosqichi muhokama konferensiya nutqi Andijon
4. Mirziyoyev Sh.M. Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish to'grisida. // Prezident Farmoni. "Xalq so'zi" gazetasi, 2017-yil 13-yanvar. – № 9. – 1-b.
5. Abduqodirov A., Ishmuhammedov R., "Ta'limda innovatsiya" T.; Istedod- 2010.